

СТРУКТУРНЫ АСПЕКТ НАВУКОВАЙ АПРАЦОЎКІ ФАЛЬКЛОРНАЙ СПАДЧЫНЫ

Г. У. Махнач,

кандыдат тэхнічных навук, дацэнт;

С. А. Ганчарова,

кандыдат тэхнічных навук, дацэнт;

кафедра інфармацыйных тэхналогій у культуры

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Спосаб захавання і рэканструкцыі культурнай спадчыны ў значнай ступені залежыць ад асаблівасцей інфармацыйных і камунікацыйных тэхналогій, якія існуюць у грамадстве на дадзены гістарычны прамежак часу.

З практыкі вядомы тры асноўныя спосабы ўяўлення візуальнай інфармацыі: графічны (пачаўся з наскальных малюнкаў); тэкставы (з'явіўся значна пазней); змешаны (спалучэнне першых двух).

У культуры кожнага народа рэчы і канцэпты, якія не могуць быць выказаны сродкамі гукавой сімвальнай сістэмы, выяўляюцца відавой (малюнкамі, жэстамі, паказам, рэчамі, мадэлямі), і наадварот. Канцэпты, якія не могуць быць выражаны ў гэтых сістэмах, у культуры адсутнічаюць. Гэта тычыцца як традыцыйных этнічных народных культур, так і «высокіх», якія не могуць абыйсціся без сродкаў графічнай мовы (карт, чарцяжоў, схем, дыяграм, мадэлей і пад.).

Аднак сёння кагнітыўны дослед культуры грунтуецца на вывучэнні і апісанні канцэптаў амаль выключна сродкамі гукавых моў і іх пісьмовага пераўвасаблення. Але за апошні час вельмі змянілася графічнае ўвасабленне – яно стала дынамічным, каляровым, незалежным ад мастацкіх здольнасцей, на іншых – электронных – носьбітах.

Так, сёння асноўнай формай фіксацыі фальклору з'яўляецца тэкставая (з дадатковым аўдыявізуальным матэрыялам). У яе межах выкарыстоўваецца моўнае структураванне, напрыклад, метаязыковы запіс у выглядзе табліцы сюжэтных марфем, дзе прапаноўваецца скрутак тэкстаў, які дазваляе тым не менш не толькі ідэнтыфікаваць тэкст (або цэлы клас тэкстаў), але і – у ідэале – разгарнуць кожны з іх. Напрыклад, пры інвентарызацыі і класіфікацыі казак і блізкіх да іх фальклорных тэкстаў [4].

Дадзены падыход прадугледжвае два этапы даследавання: на першым ажыццяўляецца пераход ад тэксту да яго метаязыковага

запісу, а на другім – усталяванне адносін паміж запісамі. Для метаязыковага запісу неабходна мець сам метаязык для дадзенай фальклорнай формы. Канчатковы вынік афармляецца ў выглядзе табліцы.

У апошні час пачала шырока выкарыстоўвацца гіпертэкставая форма падачы матэрыялу, якая дазваляе эфектыўна арганізаваць тлумачэнне і сувязі паміж фальклорнымі тэкстамі, спалучыць тэкставую інфармацыю з аўдыявізуальнай. Напрыклад, тэматычная класіфікацыя і размеркаванне фальклорна-міфалагічных матываў па арэалах [1], апісанні абрадаў [3].

Магчымасці графічнай мовы задзейнічаны ў гэтых формах недастаткова. На нашу думку, калі не ідэальнай, то формай, якая спрашчае сістэматызацыю і прадстаўленні фальклорных ведаў, з'яўляюцца ментальныя карты. Ментальныя карты падыходзяць як для прадстаўлення, так і ўпарадкавання фальклорнай інфармацыі. Яны спалучаюць структурныя і змястоўныя спосабы падачы інфармацыі, даюць магчымасць адлюстравання варыятыўнасць прадметнай вобласці.

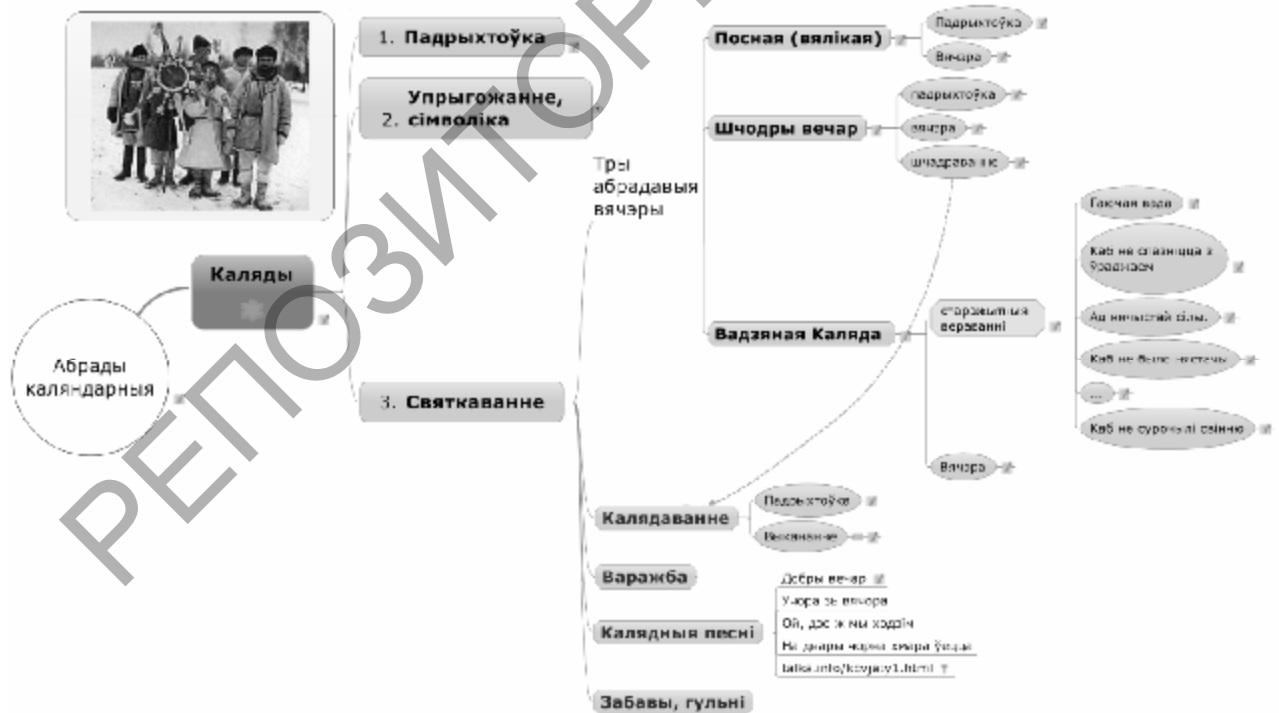
Графічная форма як сродак візуалізацыі інфармацыі выкарыстоўваецца дастаткова даўно. Самы распаўсюджаны яе варыянт – геаграфічныя карты і чарцяжы. Планы бітваў і ваенных кампаній утрымлівалі таксама кропкі (вузлы) і стрэлкі – элементы тэорыі графаў. Графічныя метады запісу ведаў і сістэм мадэлявання на працягу стагоддзяў выкарыстоўваліся ў навучанні, запамінанні, даследаваннях, візуальным мысленні. Аднак заслуга распрацоўкі цэласнай тэорыі лагічнай арганізацыі і графічнай візуалізацыі даных па прынцыпе вузлоў, злучаных рознанакіраванымі вектарамі, належыць Тоні Б'юзену [2].

У аснове метадыкі інтэлект-карт, прапанаванай ім, ляжаць уяўленні аб прынцыпах работы чалавечага мозга: асацыятыўнае (нелінейнае) мысленне, візуалізацыя разумовых вобразаў і цэласнае ўспрыманне. У дачыненні да праблемы структуравання ментальныя карты дазваляюць візуалізаваць дэкампазіцыю складаных задач і аперацый. Структураванне ажыццяўляецца за кошт добра развітых сродкаў арганізацыі асацыятыўных сувязей паміж кампанентамі ментальнай карты, што дае магчымасць у адным дакуменце аддзяліць апэратыўную інфармацыю ад падрабязных тлумачэнняў і ўсталяваць складаныя іерархічныя сувязі. Іншымі словамі, фармальныя адносіны можна суправаджаць тэарэтычнымі апісальнымі тлумачэннямі, асобна ад агульных паняццяў, не загрувашчваючы іх.

Ментальныя карты разам з лінейным запісам дазваляюць выкарыстаць і радыяльны. Гэта дае магчымасць сфакусіраваць увагу на галоўнай тэме, ад якой ідуць сувязі на падпарадкаваныя (паняцці раскрываюцца ў кірунку ад агульнага да асобнага). Такім чынам, радыяльная форма дазваляе эфектыўна ўяўляць структуру складаных паняццяў, успрымаемую як адзінае цэлае, і не мае недахопу іх лінейна-паслядоўнага выкладу.

У сувязі з выкладзеным уяўляецца перспектыўным ужыванне электронных інтэлект-карт для навуковай апрацоўкі фальклорнага матэрыялу. Іх можна выкарыстоўваць для аналізу, абагульненняў, структуравання і захоўвання навукова-гістарычных і мастацкіх складнікаў фальклорных твораў у рамках адзінай мадэлі.

Паказаць, што ментальныя карты маюць сродкі падачы фармальнага і змястоўнага апісання фальклорных канцэптаў, напрыклад, для працы з найскладанымі абрадавымі комплексамі, можна на прыкладзе абраду «Каляды». На мал. 1 адлюстраваны розныя ўзроўні паняццяў у адпаведнасці з часовай структурай дзеянняў, якія здзяйсняюцца ў абрадзе. Такі падыход дазваляе не толькі эфектыўна ўпарадкаваць велізарны матэрыял, але і адрозніць фармальную структуру ад змястоўнага апісання абраду (мал. 2).

Мал. 1. Ужыванне ментальных карт на прыкладзе абраду «Каляды»

Мал. 2. Калыдаванне (змест)

Спецыялізаваных праграм для пабудовы ментальных карт існуе больш за 200, яны дазваляюць аўтаматызаваць асобныя аперацыі стварэння інтэлект-карт і падаваць іх у электронным выглядзе. Іх выкарыстанне ў даследчым і навучальным працэсе дазваляе:

- у поўнай меры задзейнічаць прасторавае мысленне;
- выконваць дакладнае структураванне і атрымліваць цэласнае ўспрыманне прадметнай вобласці;
- у адным файле захоўваць інфармацыю рознай прыроды, прымацоўваць файлы любых фарматаў, папкі і спасылкі;
- зручна ствараць каталогі візуальных вобразаў.

Прымяненне такіх праграм для распрацоўкі метадычных матэрыялаў па вывучэнні фальклору з'яўляецца перспектыўным і ў павышэнні эфектыўнасці навучальнага працэсу.

Аднак варта адзначыць, што пакуль магчымасці ўжывання электронных ментальных карт абмяжоўваюцца наяўнасцю камп'ютарнай тэхнікі. Гэта значыць, што ўспрыманне раздрукаваных карт не дае такога эфекту, як іх электронны варыянт. Але ў сувязі з паўсюдным распаўсюджваннем камп'ютараў і іх развіццём, дадзеная праблема можа быць пераадолена.

1. Березкин, Ю. Е. Тематическая классификация и распределение фольклорно-мифологических мотивов по ареалам: аналитический каталог /

Ю. Е. Березкин // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [Электронный ресурс]. – 2013. – URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/index.htm>.

2. Бьюзен, Т. Супермышление: пер. с англ. / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – Минск: Попурри, 2008. – 304 с.

3. Каляды // Вікіпедыя: вольная энцыклапедыя [Электронны рэсурс]. – URL: <http://be-x-old.wikipedia.org/wiki/Каляды>.

4. Кретов, А. А. О взаимной проективности фольклорного текста и его метаязыковой записи / А. А. Кретов [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/kretov3.htm>.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ